

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Заступник керівника
(проректор з науково-педагогічної роботи)

Микола АФАНАСЬЄВ

ПОЛІТИЧНА ТРАНЗИТОЛОГІЯ
робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань **29 «Міжнародні відносини»**

Спеціальність **291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»**

Освітній рівень **другий (магістерський)**

Освітня програма **«Міжнародні відносини»**

Вид дисципліни

вибіркова

Мова викладання, навчання та оцінювання

українська

Завідувач кафедри

Олег КУЗЬ

**Харків
2020**

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри філософії та політології

Протокол №1 від 25.08. 2020 р

Розробник:

Олександр Романюк – доктор політичних наук, професор кафедри філософії та політології

**Лист оновлення та перезавантаження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Програма навчальної дисципліни «Політична транзитологія» складена відповідно до освітньої програми підготовки магістрів зі спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» та положення «Про робочу програму навчальної дисципліни у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця». Програма навчальної дисципліни складається з одного змістовного модуля:

Предметом навчальної дисципліни є закономірності та тенденції політичних переходів (зміни політичних режимів) у сучасних країнах.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою** вивчення дисципліни є формування у студентів знань про політичні переходи (якісні зміни політичних режимів і систем) в сучасному світі.

1.2. **Основними завданнями** навчальної дисципліни є:

- набуття уявлень про об'єкт та предмет політичної транзитології;
- формування знань про закономірності та тенденції зміни політичних режимів;
- засвоєння методології дослідження транзитивних процесів;
- вироблення здатності до самостійного аналізу явищ, пов'язаному з політичними переходами;
- прищеплення демократичних та патріотичних ціннісних орієнтацій.

Характеристика навчальної дисципліни

Курс	
Семестр	
Кількість кредитів ECTS	5
Форма підсумкового контролю	Залік

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни

Пререквізити	Постреквізити
Політологія,	Міжнародні відносини та світова політика
Новітня історія	Європейські студії
Теорія міжнародних відносин	Дипломатична діяльність

Компетентності та результати навчання за дисципліною

Компетентності	Результати навчання
Здатність до оволодіння сучасними знаннями щодо політичних переходів	Оволодіння та оперування основними поняттями транзитології
Здатність до пошуку, оброблення та систематизації інформації наукових джерел щодо політичних переходів	Оволодіння вмінням систематизації та упорядкування отриманої інформації та визначення на цій основі шляхів вирішення актуальних проблем, що пов'язані зі змінами політичних режимів.
Здатність самостійно аналізувати перехідні процеси в різних країнах сучасного світу	Оволодіння знаннями про закономірності та тенденції політичних переходів та методологією їх наукового аналізу
Здатність до побудови моделей перехідних процесів	Оволодіння знаннями про горизонтальну та вертикальну структуризацію перехідних процесів, а також чинників їх розвитку
Здатність здійснювати викладання в вищій школі проблем, що пов'язані зі змінами політичних режимів	Оволодіння методикою викладання проблем, що пов'язані зі зміною політичних режимів із застосуванням сучасних методик і технологій.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин				
	усього	аудиторні.	у тому числі		самостійна робота.
			лекції	семінари	
Тема 1. Транзитологія як напрям політичної науки.	18	4	2	2	14
Тема 2. Методологічні засади дослідження політичних транзитів	18	4	2	2	14
Тема 3. Первинна парадигма транзитології	18	4	2	-2	14
Тема 4. Криза транзитології та шляхи виходу з неї	18	4	2	-2	14

Тема 5. Посткомуністичні трансформації як специфічний тип політичних переходів	18	4	2	-2	14
Тема 6. Посткомуністичні революції	18	4	2	-2	14
Тема 7. ПМоделі політичних переходів	18	4	2	-2	14
Тема 8. Інституційні чинники транзитивних процесів	18	4	2	-2	14
Тема 9. Переходи до демократії як глобальний процес	18	4	2	-2	14
Тема 10. Посткомуністична трансформація України	18	4	2	2	14
Усього годин	180	0	0	0	140

Зміст навчального курсу

Тема 1. Транзитологія як напрям політичної науки

Об'єкт, предмет та основні поняття політичної транзитології. Транзитивні (перехідні) процеси як об'єкт транзитології. Поняття «перехідність», «перехідні процеси», «перехідні суспільства». Органічний та наслідуваний типи політичних переходів. Поняття «політичний транзит», «політична трансформація», «політична модернізація».

Становлення транзитологічних знань. Концепція експорту демократії в теорії деколонізації. Спроба інсталяції структур і норм західних демократій у постколоніальні країни та невдача з її реалізацією. Концепція структурного детермінізму в теорії політичної модернізації. Виникнення транзитології та розробка транзитологічної парадигми.

Тема 2. Методологічні засади дослідження політичних переходів.

Специфіка застосування основних методів політичної науки (системного, структурно-функціонального, аналізу політичної поведінки та політичних рішень, кількісних, порівняльних та інших) до аналізу політичних переходів. Функціональний та структурний підходи до дослідження політичних переходів.

Емпіричні показники перебігу транзитивних процесів. Методології моніторингових програм міжнародної правозахисної організації Freedom House «Freedom in the World» та «Nations in Transit» та дослідницької групи часопису «Economist» «Democracy Index».

Тема 3. Первинна парадигма транзитології

Переходи до демократії як процес послідовної інституціоналізації політичних змін. Закономірні етапи переходів до демократії в транзитологічній літературі. Праці Данкварта Раствова «Переходи до демократії: спроба динамічної моделі» та Гілл'єрмо О'Доннелла і Філіппа Шміттєра «Переходи від авторитарного правління: спроба висновків стосовно нестійких демократій».

Зміст етапів переходів до демократії. Лібералізація – інституціоналізація громадянських свобод без трансформації владного апарату. Демократизація – інституціоналізація конкурентного механізму одержання політичної влади. Соціалізація – інституціоналізація демократичної політичної поведінки.

Тема 4. Криза транзитології та шляхи виходу з неї.

Причини кризи транзитології та початок її парадигмального оновлення. Концепції «подвійного переходу» Адама Пшеворського «потрійного переходу» Клауса Оффе, «четвертного переходу» Тараса Кузьо. Перенесення уваги з горизонтальної структуризації транзитивних процесів (вирізнення етапів) на вертикальну (вирізнення складових).

Виникнення транзитологічного напрямку в економічній науці: праці Януша Корнаї, Андерса Аслунда, Оле Норгаарда, Олега Гаврилишина. Посилення уваги до проблем державності, політичної культури та зовнішнього впливу в транзитологічних дослідженнях.

Тема 5. Посткомуністичні трансформації як специфічний тип політичних переходів.

Структурні відмінності посткомуністичних трансформацій від попередніх політичних переходів. Тоталітарні системи з різним ступенем їх само руйнації як вихідні позиції трансформаційних процесів. Посткомуністичні трансформації як перехід від тоталітарних систем. Політична, економічна та культурна складові трансформаційних процесів.

Новоутворений характер абсолютної більшості посткомуністичних держав. Посткомуністичні трансформації як перехід від недержавного стану до суверенної національної державності. Бінарна структура трансформаційних процесів. Особливості політичного конфлікту та розташування політичних сил.

Тема 6. Посткомуністичні революції.

Посткомуністичні революції як новий тип політичних революцій. Відмінність посткомуністичних революцій початку XXI століття від антикомуністичних революцій кінця XX століття. Збройні та «оксамитові» революції. Поняття «оксамитові революції».

Причини та приводи революцій 2000 р. в Сербії, 2003 р. у Грузії, 2004 р в Україні, 2005 р. у Киргизстані. Повторні революції 2010 р та 2020р. в Киргизстані та 2013-2014 рр. в Україні. Революційні події 2018 р. у Вірменії та 2020 р. у Білорусі. Завдання та характер посткомуністичних революцій, їх закономірності та наслідки.

Тема 7. Моделі політичних переходів.

Методологічні засади розробки транзитивних моделей. Статичне та динамічне моделювання в політичній науці. Двополюсність моделей переходів від авторитарних режимів Моделі прямого переходу; перерваної демократії; другої спроби; циклічна, деколонізація.

Специфіка моделей посткомуністичних трансформацій. Моделі прямого переходу до демократії; переходу до демократії з затримкою; двофазового переходу; циклічних коливань між демократією та авторитаризмом; переходу до авторитарних режимів; зворотного розвитку. Пояснення моделей посткомуністичних трансформацій у контексті функціонального та структурного підходів.

Тема 8. Інституційні чинники транзитивних процесів

Уявлення про інституційні чинники політичних переходів в транзитологічній літературі. Вплив чинників системи державного правління, форми державного устрою, типу партійної системи на розвиток транзитивних процесів.

Проблеми взаємодії президентської та парламентської влади в транзитивних суспільствах. Політичні режими перехідних країн та форми державного устрою. Переваги та недоліки основних типів виборчих системі. Кореляційна залежність характеру політичного режиму від типу виборчої системи.

Тема 9. Переходи до демократії як глобальний процес.

Переходи до демократії в контексті світового політичного процесу. Хвильова концепція демократизації сучасного світу Семюела Гантінгтона. Початок процесу демократизації сучасного світу та історична зумовленість критеріїв політичної демократії. Хвилі демократизації та зворотні хвилі в світовому демократичному процесі.

Розвиток світового демократичного процесу після лавинного краху комуністичних режимів. Безпрецедентний демократичний прорив. Демократична ейфорія та її наслідки. Концепція «четвертої хвилі» політичних переходів Майкла Макфола та проблема її коректності. Гіпотеза третьої зворотної хвилі. Вплив світових економічних криз на формування хвиль політичних переходів.

Тема 10. Посткомуністична трансформації України

Особливості вихідних позицій посткомуністичної трансформації України. Етапи розвитку трансформаційного процесу в Україні. Економічні та політичні реформи. Ухвалення демократичної конституції 1996 р. Перехід від квазіпартійного до партійного характеру політичної системи. Конституційна реформа 200 р. – ззвуження повноважень інституту Президента України та посилення повноважень Верховної Ради. Зміни виборчих систем.

Циклічна модель політичного розвитку. Цикли демократизації та авторитаризації політичної системи. Помаранчева революція 2013-2014 рр. та Революція гідності 2013-2014 рр. та їх наслідки. Результати посткомуністичних перетворень українського суспільства..

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ

Основними формами навчання є лекції, семінарські заняття, консультації, самостійна робота студентів, заходи контролю за опануванням студентами навчальної дисципліни. Методами навчання є проблемне викладання лекційного курсу; використання на лекціях та семінарських заняттях ілюстративного матеріалу (таблиць, схем, мап тощо); інструктаж викладача стосовно завдань на семінарські заняття, підготовки доповідей та рефератів; консультування студентів з підготовки до семінарських занять; організація навчальних дискусій та дебатів під час семінарських занять; постановка навчальних проблем, які мають самостійно розв'язати студенти (кейс-стаді).

ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Порядок оцінювання сформованих компетентностей студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекції, семінари, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Контрольні заходи включають:

- поточний контроль, що здійснюється протягом вивчення навчального курсу під час проведення лекційних та семінарських занять та консультацій;
- підсумковий контроль, що проводиться в формі семестрового заліку, відповідно до графіку навчального процесу.

Поточний контроль за самостійною роботою студентів, рівнем засвоєння ними навчального матеріалу та оволодіння методологією наукового аналізу здійснюється в формах:

- контролю за присутністю студентів на лекціях та конспектуванню ними лекційного курсу (мах. 5 балів)
- усних бесід зі студентами під час консультацій протягом вивчення навчального курсу (мах. 20 балів);
- оцінки виступу студентів з реферативними повідомленнями та доповідями на семінарських заняттях (мах. 20 балів);
- перевірки тексту навчальних рефератів (мах. 5 балів);
- оцінки оформлення навчальних рефератів (мах. 5 балів);
- оцінки участі студентів в обговоренні проблем семінарського заняття, навчальних дискусіях та колоквиумі (мах 20 балів);
- тестування студентів наприкінці опанування навчального курсу (мах 25 балів);

Підсумковий контроль успішності навчання студентів та рівня сформованості в них компетентностей, що підтримуються даною компонентною навчального плану, проводиться в формі семестрового заліку.

Загальна оцінка успішності опанування студентом навчальної програми являє собою суму результатів підсумкового контролю (мах. 75) та тестування (мах, 25), студент вважається атестованим, якщо сумарний результат його навчальної діяльності дорівнює 60 (min.) – 100 (max.) балам. Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, що наведено в таблиці «Шкала оцінювання: національна та ECTS».

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю	не зараховано з

		повторного складання	можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Форми оцінювання та розподіл балів наведено у таблиці «Рейтинг-план навчальної дисципліни».

РЕЙТИНГ-ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теми	Форми та види навчання		Форми оцінювання	Мак бал
Тема 1	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 1	Транзитологія як галузь політичної науки	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 1	Об'єкт, предмет та основні поняття політичної транзитології.	Реферати, доповіді, учать у дискусії	4,0
	<i>Самостійна робота</i>			
	Завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 1, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 1.	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 2	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 2.	Методологічні засади дослідження політичних транзитів.	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 2	Емпіричні показники перебігу транзитивних процесів	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	<i>Самостійна робота</i>			
	Завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 2, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 2	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 3	<i>Аудиторна робота</i>			
	Лекція 3	Первинна парадигма транзитології	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 3	Праця Данкварта Рацова «Переходи до демократії: спроба динамічної моделі»	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	<i>Самостійна робота</i>			
	Завдання до самостійного	Засвоєння матеріалу лекції 3, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до	Бесіда під час консультації	3,0

	опрацювання	семінарського заняття 3		
Тема 4	Аудиторна робота			
	Лекція 4	Криза транзитології та шляхи виходу з неї	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 4	Основні напрями парадигмального оновлення транзитології	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	Самостійна робота			
	Питання та завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 4, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 4	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 5	Аудиторна робота			
	Лекція 5	Посткомуністичні трансформації як специфічний тип політичних переходів	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 5	Структурні особливості посткомуністичних переходів	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	Самостійна робота			
	Завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 5, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 5	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 6	Аудиторна робота			
	Лекція 6	Посткомуністичні революції	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 6.	Порівняльний аналіз антикомуністичних революцій кінця XX ст. та посткомуністичних початку XXI ст.	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	Самостійна робота			
	Завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 6, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 6	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 7	Аудиторна робота			
	Лекція 7	Моделі політичних переходів	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 7	Методологічні засади розробки транзитивних моделей	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	Самостійна робота			
	Завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 7, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 7	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 8	Аудиторна робота			
	Лекція 8	Інституційні чинники транзитивних процесів	Присутність,	

			конспект	0,5
	Семінарське заняття 8.	Уявлення про інституційні чинники транзитивних процесів в транзілогічній літературі	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	Самостійна робота			
	Завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 8, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 8.	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 9	Аудиторна робота			
	Лекція 9	Переходи до демократії як глобальний процес	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 9.	Праця Семюела Гантінгтона «Третя хвиля демократизації наприкінці двадцятого століття»	Реферат, доповідь, учать у дискусії	4,0
	Самостійна робота			
	Завдання до самостійного опрацювання	Засвоєння матеріалу лекції 9, опрацювання рекомендованої літератури, підготовка до семінарського заняття 9	Бесіда під час консультації	3,0
Тема 10	Аудиторна робота			
	Лекція 10	Посткомуністична трансформація України	Присутність, конспект	0,5
	Семінарське заняття 10	Узагальнююче заняття	Коллоквіум	4,0
	Самостійна робота			
	Завдання до самостійного опрацювання	Повторення матеріалу лекційного курсу та семінарських занять, підготовка до тестування.	Бесіда під час консультації, тестування	3,0
Усього за результатами поточного контролю				75
Тестування				25
Усього за результатами вивчення курсу				100

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Визначення та вимірювання демократії / за ред. Д. Бітема. – Львів :Літопис, 2005. – 318 с.
2. Гаврилишин О. Капіталізм для всіх чи для обраних? Розбіжні шляхи посткомуністичних перетворень – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 384 с.
3. Глобальне відродження демократії / за ред. Л. Даймонда, М. Ф. Платтнера. – Львів: Ахілл, 2004. – 464 с.
4. Норгаард О. Економічні інституції та демократична реформа. Порівняльний аналіз посткомуністичних країн. – Київ Ніка-Центр, 2007. – 424 с.
5. Пшеворский А. Демократия и рынок. Политические и экономические реформы в Восточной Европе и Латинской Америке. – Москва: РОССПЭН, 2000. – 320 с.
6. Растоу Д. А. Переходы к демократии: попытка динамической модели // Полис. – 1995. – № 5. – С. 5–15.

7. Романюк О. І. Від тоталітаризму до демократії та національної державності : системний аналіз посткомуністичних трансформацій: монографія. – Харків: ХДАК, 2011. – 376 с.
8. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века – Москва: РОССПЭН, 2003. – 386 с.
9. Kuzio, T. Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple // Politics. – Vol. 1. – 2001. – No. 3. – P. 168–177.
10. McFaul, M. The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship : Noncooperative Transitions in the Postcommunist World / M. McFaul // World Politics.– Vol. 54. – 2002. –No. 2. – P. 212–244.
11. O'Donnell, G, Schmitter, P. C. Transition from Authoritarian Rule : Tentative Conclusions about Uncertain Democracies.– Baltimore (MD), London: Johns Hopkins University Press, 1986. – xii, 81 p.
12. Offe, C. Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe // Social Research. – Vol. 58. – 1991. – No. 4. – P. 854–892.
13. Schmitter, P. C., Karl, T. L. The Conceptual Travels of Transitologists and Consolidologists: How Far to the East Should They Attempt to Go // Slavic Review. – Vol. 53. – 1994. – No. 1. – P. 173–185.

Додаткова

14. Олсон М. Влада і процвітання. Подолання комуністичних і капіталістичних диктатур. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія, 2007. – 174 с.
15. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна. – Харків: Право, 2015. – 816 с.
16. Романюк О. І. Політична транзитологія: конспект лекцій. – Харків: ХДАК, 2014. – 59 с.
17. Фукуяма Ф. Конец истории? // Вопросы философии. – 1990. – № 3. – С. 134–135.

Інтернет ресурси

18. Сайт міжнародної правозахисної організації «Freedom House». – URL: www.freedomhouse.org
19. Сайт аналітичної групи «Economist Intelligence Unit» – URL: www.eui.com
20. Персональна навчальна система. – URL: <https://pns.hneu.edu.ua/user/files.php>